

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ УЧНІВ

Сучасні стандарти навчального процесу у школі вимагають від учнів не лише високої інтелектуальної результативності, а й прояву певних емоційно-вольових якостей під час виникнення напружених обставин, що пов'язані із навчанням дитини у школі. Серед психологічних факторів ефективності діяльності дітей шкільного віку у напружених ситуаціях є емоційна стійкість, яка зменшує потужний вплив стресогенних негативних емоцій, актуалізує прояв готовності до дій, сприяє підвищенню стресостійкості особистості. Дослідження емоційної стійкості та психологічних чинників, що її зумовлюють, а також шляхів і засобів її формування, підтримки та збереження має актуальне значення для сучасної психолого-педагогічної науки.

Проблематика особливостей емоційної стійкості особистості відображена в наукових доробках Н. Є. Герасимової, Б. І. Додонова, С. С. Занюка, В. К. Вілюнаса (емоційна стійкість як складова мотиваційної сфери особистості): Н. А. Амінова, Т. Рібо, С. М. Оя (емоційна стійкість рівнозначна емоційній стабільності людини): Л. М. Аболіна, О. А. Чернікова, Є. О. Мілеряна, М. І. Дяченка, В. А. Пономаренка, П. Б. Зільбермана (емоційна стійкість розглядається як аспект здійснення ефективної професійної діяльності): Л. І. Бучека, М. В. Грицаєнка, С. Д. Максименка, В. Л. Марішчука, К. К. Платонова, О. П. Саннікової, О. Я. Чебікіна (емоційна стійкість як фактор ефективної діяльності особистості в умовах стресу) та ін. Значенню емоцій в розвитку особистості дітей на різних вікових етапах присвячені роботи Л. А. Абрамяна, З. М. Богуславської, Л. С. Виготського, А. В. Запорожця, Д. В. Іванова, А. Д. Кошелевої, Я. З. Неверовича, О. М. Рєви, С. Л. Рубінштейна та ін.

Головними характеристиками емоційної стійкості особистості, на нашу думку, є можливість збереження нею своїх сутнісних позитивних характеристик у важких життєвих обставинах. Процес формування емоційної стійкості в учнів загальноосвітньої школи в даний час є одним з об'єктів уваги психологів, педагогів, батьків. Оскільки емоційна стійкість є однією з найважливіших якостей особистості, її потрібно розвивати з якомога раннього віку. Незважаючи на достатню кількість досліджень феномену емоційної стійкості особистості, не існує єдиного підходу до його наукового визначення.

Так, Л. М. Аболін під емоційною стійкістю розуміє стійкість продуктивності діяльності, здійснюваної в напружених умовах [1]. М. І. Дяченко та В. А. Пономаренко зазначають, що для визначення емоційної стійкості як інтегративної властивості особистості важливим є визначення ролі емоційного компонента, адже, в разі не врахування його, важко буде уникнути ототожнення емоційної стійкості з психічною та вольовою стійкістю, котрі також можуть розглядатися як інтегративні властивості особистості, що забезпечують успішне досягнення мети діяльності у складних емотивних обставинах [3, с. 108].

Є. О. Мілерян розглядає емоційну стійкість зі сторони здатності людини до вольового керування власними емоційними станами: "емоційна стійкість – це несприйнятливність до емоціогенних факторів, що негативно впливають на психічний стан індивідуума, а також здатність контролювати і стримувати астенічні емоції, що виникають, забезпечуючи тим самим успішне виконання необхідних дій" [6]. Проте дане визначення є дещо вузько направленим і не охоплює інших, не менш важливих аспектів особистості таких як темперамент, характер, адже емоційна стійкість існує також за рахунок резервів нервово-психічної енергії [7, с. 78].

Найбільш широкий, на нашу думку, аспект розгляду категорії "емоційна стійкість" був запропонований С. П. Бочаровою. Під емоційною стійкістю вона розуміє здатність вправляти своїми емоціями, зберігати високу професійну працездатність, здійснювати складну або небезпечну діяльність без напруженості, незважаючи на емоціогенний вплив. Також авторка пропонує більш вузьке визначення емоційної стійкості, позначаючи її як інтегративну полісистемну якість індивідуума, що зумовлена змістом і взаємозв'язком його складових частин і обумовлює продуктивність діяльності особистості, адекватність поведінки її в екстремальних стресових умовах [4].

На підставі вищесказаного ми розглядаємо емоційну стійкість як властивість, що характеризує особистість у процесі напруженої діяльності, психологічні механізми якої, гармонійно взаємодіючи між собою, сприяють успішному досягненню поставленої мети. Теоретичний аналіз проблематики статті показав, що емоційна стійкість як предмет спеціального розгляду в педагогічній психології вивчена недостатньо, зокрема вивчені вікові особливості прояву емоційної стійкості школярів, а також можливості

емоційної стійкості як регулятивної складової навчальної діяльності.

Наукові розвідки привели нас до розуміння того, що емоційні прояви детермінуються не лише перебігом життєвих обставин особистості учнів, а й їх віковими особливостями. Молодший шкільний вік (діти віком від 6 (7) до 11 років) є важливим у становленні особистості дитини, бо саме тоді закладаються основи особистісного та емоційного розвитку учнів початкової школи. Так А. А. Семенов, досліджуючи проблему емоційної стійкості як детермінанти збереження психологічного здоров'я молодшого школяра, стверджує, що емоційна стійкість учнів молодшої школи зумовлена соціальним середовищем, а саме авторитетом учителя та довірою до нього. Вчений пропонує розуміти під **емоційною стійкістю молодших школярів** здатність їх психіки долати стан надмірного емоційного тиску при виконанні складної діяльності, не піддаючись деструктивним емоційним навантаженням і маючи при цьому стабільну позитивну спрямованість емоційних переживань [8].

Не менш важливою є проблема **емоційної стійкості підлітків**. Підлітковий вік (від 11 до 15 років) є таким періодом у житті школяра, коли загострюються проблеми емоційної взаємодії з навколишнім середовищем, виникає потреба пошуку засобів збереження цілісності особистості. Таким засобом для учнів-підлітків, на думку Л. Ф. Мальгіної, виступає їх емоційна стійкість [5]. Авторка зазначає, що емоційну стійкість як властивість особистості слід розвивати саме в підлітковому віці, коли учні свідомо прагнуть до успішної соціальної адаптації, стають суб'єктами діяльності самореалізації, активно шукають нові шляхи і способи самоствердження та саморозвитку. Емоційна стійкість підлітка являє собою властивість функціональної системи людини, яку можна розвинути за допомогою іншої системи, наприклад, системи вправ. Емоційна стійкість – не сама система, а її якість, властивість. Проте це і не здатність подавляти емоційні реакції, тобто “сила волі”, що проявляється в терпеливості, наполегливості, самоконтролі, витримці, спрямованості на стабільність і ефективність діяльності, тому що повний контроль над емоціями не тільки не можливий, але й шкідливий [5]. Л. Ф. Мальгіна вказує, що в емоційній стійкості підлітка присутні *когнітивна, мотиваційна та вольова складові*, які визначаються знаннями, вміннями, навичками особистості учня-підлітка, його самовихованням і баченням власного “Я” [5]. Попри дані тези, розробленість проблеми емоційної стійкості підлітків та психологічних чинників, що її зумовлюють, залишається недостатньо вивченою.

Наукові підходи до проблематики **емоційної стійкості старшокласників** (учні від 15 до 17 років), відрізняються різноманіттям поглядів, недостатньою чіткістю і низьким рівнем практичної реалізації. Зокрема, О. М. Ревою визначено зв'язки емоційної стійкості з умовами і чинниками діяльності, віковими особливостями розвитку та індивідуальними властивостями старшокласників. Емоційна стійкість розглядається нею як складна інтегративна полісистемна якість особистості, що забезпечує високу продуктивність діяльності та цілеспрямованість поведінки в складних емоційно напружених умовах [9]. Емоційна стійкість старшокласників є більш сталим явищем особистості, ніж на попередніх етапах шкільного життя, що обумовлено підвищенням рівня самостійності, сталістю етико-моральних переконань, відповідальності за вибір власного життєвого шляху, професії тощо.

Отже, емоційна стійкість залежить від сформованості її на попередніх етапах розвитку школяра, зокрема у підлітковому віці, коли успішність адаптації учня залежить від присутності у нього ряду стійких особистісних характеристик: емоційності, мотиваційної спрямованості, сили волі, стильових рис пізнавальної діяльності, пов'язаних з емоційністю тощо.

Використана література:

1. *Аболин Л. М.* Эмоциональная устойчивость и пути ее повышения // Вопросы психологии. – 1989. – № 4. – С. 141-149.
2. *Аршава І. Ф.* Емоційна стійкість людини та її діагностика : монографія / І. Ф. Аршава. – Д. : Вид-во ДНУ, 2006. – 336 с.
3. *Дьяченко М. И.* О подходах к изучению эмоциональной устойчивости [Электронный ресурс] / М. И. Дьяченко, В. А. Пономаренко // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 106-112. – Режим доступа до журн. : <http://www.voppsy.ru/issues/1990/901/901106.htm>
4. *Коротаев А. А.* Психологические различия во влиянии эмоций при скоростном стрессе в лабораторной модели некоторых трудовых операций / А. А. Коротаев // Новые исследования в психологии и возрастной физиологии. – М., 1970, – № 1. – С. 157-162.
5. *Мальгина Л. Ф.* Эмоциональная устойчивость как средство улучшения социальной адаптации подростков. / Л. Ф. Мальгина // Социокультурные проблемы современной молодежи : материалы II Международной научно-практической конференции (18-22 апреля 2007). – Часть II. – Новосибирск : Изд. НГПУ, 2007. – С. 76-80. – Ч. II. – 452 с.
6. *Милерян Е. А.* Психологический отбор летчиков / Е. А. Милерян. – К. : АПН УССР, 1966. – 235 с.
7. *Плахтиенко В. А.* Надежность в спорте / В. А. Плахтиенко, Ю. М. Блудов. – М. : ФиС, 1983. – 176 с.
8. *Семенов А. А.* Емоційна стійкість як детермінанта збереження психологічного здоров'я молодшого школяра / А. А. Семенов // Здоров'я дитини – основа майбутнього життя людини : зб. матеріалів всеукр. наук. конф. – Умань : Візаві, 2013. – С. 78-80.
9. *Рева О. М.* Формування емоційної стійкості у ранньому юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. М. Рева ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2005.

Аннотация

В статье обоснованы возрастные особенности эмоциональной устойчивости учащихся. Проведен теоретический анализ подходов к изучению эмоциональной устойчивости школьников на разных возрастных

етапах. Определено, что эмоциональная устойчивость учащихся имеет некоторые отличия, обусловленные не только особенностями когнитивной, мотивационной, волевой сфер школьников, но и их возрастными особенностями.

Annotation

In the article the age characteristics of emotional stability of students. The theoretical analysis of approaches to the study of emotional stability of students at different age stages. Determined that the emotional stability of pupils has some differences that are caused not only by the features of cognitive, motivational, volitional students, but their age difference.

УДК 316.62:005.3

Івановська О. В.

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

До теперішнього часу ще не склалося єдиної оцінки наукової цінності теорії управління. Так, деякі дослідники схильні розглядати управління швидше як практику, ніж науку (П. Друкер): “деякі достатньо ефективні системи успішно функціонують без певної витонченої теоретичної надбудови” [цитата з 5, с. 26].

Проте існування подібних систем зовсім не перекреслює значущості теорії управління. Навпаки, ретельне вивчення їх досвіду лише збагатить ту чи іншу галузеву теорію управління. А оскільки наукове управління припускає не тільки активний процес пізнання суспільних закономірностей, але і розробку на їх основі теоретичних положень, концепцій, моделей, прогнозів, які випереджають практичні дії, то і практична діяльність буде безперервно вдосконалюватися.

Управління взагалі є міждисциплінарною галуззю наукового знання з чітко вираженим пріоритетом практичних установок, спеціалізованою за різними аспектами. Дослідники визначають цю дефініцію, виводячи зміст управління з його функцій і значення для інших наукових дисциплін: соціології, психології, філософії тощо.

Теорія управління – це наука про практичну організацію тих чи інших процесів (А. Попов) [5].

В. Афанасьєв називає управління неодмінною, внутрішньо властивою особливістю суспільства на будь-якому етапі його розвитку. Ця особливість, на його думку, носить “загальний характер і витікає з системної природи суспільства” [1, с. 51].

М. Туленков наголошує, що “... управління – це свідомо дія людини на об’єкти, процеси і на людей, що беруть участь в них, яка орієнтована на певне спрямування діяльності з метою одержання бажаних результатів” [6]. А. Орлов підкреслює, що “сутність управління полягає в тому, щоб правильно використовувати закономірні тенденції суспільного розвитку для більш ефективного функціонування суспільства” [4].

Деякі автори говорять про управління як про систему управлінських функцій (В. Кріжко, Е. Павлютенков) [2]. М. Марков відмічає, що “це процес інформації або ухвалення рішень, організації, контролю, координації ...” [3, с. 209]. Повний зміст такого складного процесу як управління не можна звести до його окремо взятої функції.

В нашому дослідженні ми дотримуємося погляду Е. Хрикова, який визначає управління через створення умов для реалізації цілей, що керують підсистемами або об’єктом управління. Дане визначення розмежовує цілі підсистем (суб’єкта і об’єкта управління) і одночасно вказує на їх взаємозалежність та взаємовплив [7].

Для більш повного визначення управлінської діяльності є необхідність проаналізувати її структуру та функції. Соціальне управління поділяється на дві основні частини: управління індивідуальною діяльністю людини і управління колективною діяльністю людей.

В. Якунін провів ретельний аналіз проблеми визначення змісту, функцій та структури управлінської діяльності [9]. Зокрема, Б. Ломов розділяє управління на наступні функціональні складові: мотив, мета, планування, переробка інформації, оперативний образ або концептуальна модель, ухвалення рішення, дії, перевірка результатів і корекція дій [9, с. 15]. А. Китов зводить управління до трьох стадій: діагностичної (пізнавальної), творчої (ухвалення рішення), організаторської [9, с. 16]. Н. Кузьміна виділяє наступні етапи в управлінні: гностична, проектувальна, конструктивна, організаторська, комунікативна [9, с. 18]. І. Ладанов розділяє управлінський цикл на процеси планування, організації, мотивації та контролю [9, с. 28].

М. Марков виокремлює у складі управління п’ять стадій: цільову, дескриптивну (збору інформації), перспективну (переробка інформації в команду), реалізаційну і ретроспективну [3, с. 16].

На думку Г. Щекіна, до основних функцій соціального управління відносяться планування, прогнозування, організація, координація, регулювання, стимулювання, навчання, аналіз і контроль [8, с. 120].

Така явна розбіжність в числі і змісті основних компонентів пояснюється відмінностями в підходах до